

Dobbeldiagnose-ordbog

Version 081121

Sidsel Busch, Signe Wegman Düring, Katrine Tranberg Jensen, Katrine Schepelern Johansen, Jonathan Led Larsen, Solvej Mårtensson & Lea Sell

Indholdsfortegnelse

INTRODUKTION	4
1. DOBBELTDIAGNOSE OG TILSTØDENDE BEGREBER	6
DOBBELTDIAGNOSE.....	6
<i>Dual diagnosis</i>	6
<i>Dual disorders</i>	6
<i>Comorbidity of substance use and mental disorder</i>	7
<i>Coexisting mental illness and substance misuse</i>	7
<i>Co-occurring mental health and alcohol/drug use conditions</i>	7
<i>Co-occurring disorders</i>	7
MICA – CAMI.....	7
DOBBELTBELASTEDE.....	7
DOBBELTDIAGNOSE LIGHT.....	7
PSYKISKE VANSKELIGHEDER OG SAMTIDIGT MISBRUG.....	7
PSYKISK LIDELSE OG MISBRUG.....	8
SAMMENFALDENDE, SAMTIDIG.....	8
ROP-LIDELSER.....	8
SAMSJUKLIGHET.....	8
TRIPPELDIAGNOSE.....	8
2. BRUG AF RUSMIDLER OG TILSTØDENDE BEGREBER	10
PSYKISKE LIDELSER OG ADFÆRDSMÆSSIGE FORSTYRRELSER FORÅRSAGET AF ALKOHOL ELLER ANDRE PSYKOAKTIVE STOFFER.....	10
<i>Mental and behavioural disorders due to psychoactive substance use</i>	11
MISBRUGSDIAGNOSER.....	11
MISBRUG.....	11
<i>Substance abuse, Substance misuse</i>	12
SKADELIGT BRUG.....	12
<i>Harmful use</i>	12
AFHÆNGIGHEDSSYNDROM.....	12
<i>Dependence syndrome</i>	12
AFHÆNGIGHED.....	13
<i>Addiction, Dependence, Physical dependence</i>	13
AKUT INTOKSIKATION, FORGIFTNING.....	13
<i>Acute intoxication</i>	14
SUBSTANCE USE DISORDER, SUD.....	14
STOFPROBLEMER, PROBLEMBRUG AF RUSMIDLER, PROBLEMATISK BRUG, OVERFORBRUG.....	15
<i>Drug problems, Problem use, Problematic drug use</i>	15
FORBRUG, EKSPERIMENTERENDE BRUG, REKREATIVT BRUG.....	15
<i>Use, Experimental Use, Recreational use</i>	15
NARKOMANI.....	15
MORFINISME.....	15
<i>Morphinism</i>	15

ALKOHOLISME	16
<i>Alcoholism</i>	16
BRUGERE, STOFBRUGERE	16
<i>Users, drug users</i>	16
STOFMISBRUGERE, MISBRUGERE, STOFAFHÆNGIGE	16
<i>Drug addict, Addict</i>	16
NARKOMAN	16
<i>Addict (Narcotics)</i>	16
EUFOMANER	16
MORFINISTER	17
<i>Morphinists</i>	17
ALKOHOLIKERE	17
<i>Alcoholics</i>	17
ALKOHOLAFHÆNGIGE	17
<i>Alcohol dependent</i>	17
3. PSYKISKE LIDELSER OG TILSTØDENDE BEGREBER	18
PSYKISKE LIDELSER OG ADFÆRDSMÆSSIGE FORSTYRRELSER	18
<i>Mental and Behavioural Disorders</i>	18
PSYKISK LIDELSE	19
<i>Mental illness</i>	19
PSYKISK SYGDOM	19
<i>Mental disorder, Mental disease</i>	19
SINDSLIDELSE, SINDSSYGDOM	19
PSYCIATRIA MINOR	19
<i>Common mental disorders/problems</i>	20
PSYCHIATRIA MAJOR	20
<i>Severe mental illness</i>	20
PSYKISKE VANSKELIGHEDER	20
<i>Mental difficulties</i>	20
PSYKISK SUNDHED, PSYKISK SUNDHEDSARBEJDE	20
<i>Mental health, mental health care</i>	21
SKIZOFRENE, MANIKERE, DEPRESSIVE, ANORETIKERE	21
<i>Schizophrenics, Manics, Depressive, Anorectics</i>	21
PSYKIATRISKE PATIENTER, PATIENTER MED PSYKISK SYGDOM	21
<i>Psychiatric patients, Mental patients, Patients with psychiatric disorders/disease, Patients with mental disorders/diseases</i>	21
MENNESKER/PERSONER MED PSYKISK SYGDOM	22
<i>People/persons with mental/psychiatric disorders/diseases</i>	22
MENNESKER/PERSONER MED PSYKISK LIDELSE	22
<i>People/persons with mental illness</i>	22
SINDSLIDENDE, SINDSSYG	22
MENNESKER/PERSONER MED PSYKISKE VANSKELIGHEDER/PROBLEMER	22
<i>People/persons with mental difficulties</i>	22
MENNESKER/PERSONER MED PSYKOSOCIALE VANSKELIGHEDER/PROBLEMER	22

<i>People/persons with psycho-social difficulties</i>	23
PSYKISK SÅRBARE MENNESKER/PERSONER	23
<i>Mentally vulnerable persons</i>	23
REFERENCER	24

Version: 1
Udformet af: KFD
Senest opdateret: 08.11.21

Introduktion

Dette dokument samler en række begreber, der bruges til at beskrive dobbeltdiagnoseområdet – dvs. den samtidige forekomst af psykisk lidelse og problemer med rusmidler. Hvor det er muligt og/eller relevant, er en engelsk oversættelse af de forskellige ord også medtaget. Dokumentet indeholder tre afsnit ud over denne indledning og litteraturlisten: Det første afsnit (afsnit 1) efter indledningen har fokus på dobbeltdiagnose og forskellige andre begreber, der enten dækker over det samme eller tilstødende betydninger. Det næste afsnit (afsnit 2) har fokus på brug af rusmidler. Og det efterfølgende afsnit (afsnit 3) har fokus på psykisk lidelse. I slutningen af afsnit 2 og 3 (om rusmidler og psykisk lidelse) præsenteres også en række begreber, der bliver eller har været brugt til at betegne mennesker med henholdsvis brug af rusmidler og psykisk lidelse. Indholdsfortegnelsen i dokumentet oplister alle de begreber, som er inkluderet i dokumentet.

Der er flere målgrupper for ordbogen. Den er for det første rettet mod læsere, der er nye på området, og som bliver i tvivl om, hvad de mange forskellige betegnelser dækker over. En anden målgruppe er mennesker, der er forankret i en af de fagtraditioner, der arbejder på området, men som ikke nødvendigvis er fortrolige med andre faggrupperes fagsprog. En tredje målgruppe, er sådan nogen som os selv, der kender og arbejder med feltet, men som en gang i mellem kan blive i tvivl om, hvordan det nu lige er, at man f.eks. oversætter dobbeltdiagnose til engelsk, når vi skriver engelsksprogede artikler. Eller hvilke begreber, der skal inkluderes i en litteratursøgning.

Det er kendetegnende for området, at mange af begreberne og beskrivelserne er knyttet op på positioner og perspektiver. Der er således få af begreberne der af alle vil blive opfattet som neutrale beskrivelser. Et par eksempler: Betegnelsen misbrug har igennem mange år været gængs i mange sammenhænge og er blevet opfattet som en neutral beskrivelse af et fænomen. Dette er dog ved at ændre sig nu og særligt blandt organiserede brugere, blandt NGO'er og i den kommunale rusmiddelbehandling opfattes begrebet nu som stigmatiserende. I psykiatrien opfattes begrebet snarere som upræcist, fordi det ikke er en specifik diagnostisk kategori. Tilsvarende kan betegnelsen psykisk lidelse opfattes på mange forskellige måder – hos nogle forstås det som en mere erfaringsnær beskrivelse i stedet for ordet sygdom der ses som mere objektiv. Hos andre er det betegnelsen for de psykiatriske diagnoser i ICD-10 og dermed helt tæt på de diagnostiske enheder. Vi har i dette dokument prøvet at beskrive begreberne så objektivt som muligt. Vi har gjort det efter bedste evne, men der er formentlig tale om et arbejde, som vil fortsætte i senere i versioner af dokumentet.

Vi har medtaget alle de begreber og betegnelser, som vi har kendskab til, selv om nogle af dem har meget forskellig status. Nogle af dem findes i publicerede diagnosemanualer – andre har i højere grad karakter af slang. Når vi har valgt at medtage dem her, så er der ikke tale om kvalitetsstempel, men for at gøre oversigten så komplet, og dermed brugbar, som mulig.

Vi har valgt at kalde dokumentet en Dobbeldiagnose-ordbog. Der ligger heri ikke en tilkendegivelse af, at denne betegnelse er mere rigtig end nogle af de andre betegnelser, som kan findes i dokumentet. Der er tale om et pragmatisk valg, og dobbeldiagnose er fortsat et meget brugt begreb i en dansk kontekst, ikke mindst inden for psykiatrien. Valget af dobbeldiagnose-begrebet afspejler således også den institutionelle ramme, som kompetencecenteret er forankret i.

Til denne første version af ordbogen har vi fået hjælp til at gennemlæse den fra nogle af vores tætte samarbejdspartnere: Lektor og seniorforsker Carsten Hjorthøj, lektor Birgitte Thylstrup og lektor Morten Hesse. Mange tak for jeres tid og hjælp. Evt. fejl er alene forfatterens ansvar.

Der er tale om et dokument, hvor vi i kompetencecenteret forventer løbende at skulle lave rettelser og tilføjelser. Derfor er dokumentet også tydeligt versioneret på forsiden. Hvis du har forslag til rettelser eller supplerende begreber, er du meget velkommen til at skrive til os: shh-kfd.region-hovedstadens-psykiatri@regionh.dk.

1. Dobbeldiagnose og tilstødende begreber

I dette afsnit præsenteres først en definition af begrebet dobbeldiagnose og en række engelske begreber, der mere eller mindre direkte kan bruges som oversættelse. Derefter præsenteres en række andre danske betegnelser, der på forskellig vis beskriver området eller dele af det. Afslutningsvis præsenteres den norske og svenske betegnelse.

Dobbeldiagnose

WHO definerer dobbeldiagnose som: "Samtidig forekomst hos den samme person af forstyrrelser forårsaget af brug af psykoaktivt stof og andre psykiske forstyrrelser" (WHO, 1994b).

Refererer i psykiatrien til kombinationen af to diagnoser hvoraf den ene er en diagnose inden for F10-19 afsnittet (se afsnit 2 nedenfor) og den anden er en diagnose fra resten af F-kapitlet i ICD-10 (se afsnit 3 nedenfor). I andre dele af sundhedsvæsenet kan begrebet dække over mange andre kombinationer af sygdomme – f.eks. samtidig sukkersyge og kræft.

I Danmark er begrebet dobbeldiagnose formentlig introduceret i forbindelse med Birgit Jessen-Petersens ph.d.-afhandling fra 1994 (Jessen-Petersen, 1994).

Oprindeligt i psykiatrien brugt til at betegne den subgruppe, hvor den psykiske sygdom, der ikke er rusmiddelrelateret, falder inden for psykose-spektret.

Nedenfor præsenteres en række engelske begreber/betegnelser for området.

Dual diagnosis

I dele af den engelsksprogede litteratur er man gået væk fra 'Dual Diagnosis' begrebet, fordi man synes, at det er for upræcist. Der bruges i stedet nogle andre og typisk længere betegnelser – se nedenfor. Australien ser ud til at holde fast i betegnelsen dual diagnosis (Queensland Health, 2010)

Dual disorders

Den internationale organisation – World Association of Dual Disorders (WADD) – bruger 'dual' begrebet, men så efterfulgt af disorders i stedet for diagnosis (<http://www.worlddual-disorders.org/>).

Dual disorders bliver nogle gange brugt til at referere til et bredere spektrum af lidelser end dual diagnosis – dvs ikke kun de psykotiske lidelser (se også dobbeltbelastede).

Comorbidity of substance use and mental disorder

EMCDDA (Europa) bruger betegnelsen Comorbidity of substance use and mental disorder (Torrens, Mestre-Pintó, & Domingo-Salvany, 2015).

Coexisting mental illness and substance misuse

NICE (UK) bruger betegnelsen Coexisting mental illness and substance misuse (NICE, 2016).

Co-occurring mental health and alcohol/drug use conditions

Public Health England bruger betegnelsen Co-occurring mental health and alcohol/drug use conditions (2017).

Co-occurring disorders

SAMHSA (USA) bruger betegnelsen Co-occurring disorders (SAMHSA, 2013).

MICA – CAMI

Tidligere anvendte begreber i den amerikanske litteratur: MICA – Mentally Ill – Chemical Abuser og CAMI – Chemical Abuser – Mentally Ill (Jacobs, Cahill, & Gold, 2005).

Dobbeltbelastede

Dette begreb bruges i to betydninger:

1. Dobbeldiagnose, hvor den psykiske sygdom falder i den lettere del af spektret over psykiske sygdomme (psychiatria minor). Mads Uffe Pedersen, professor ved Center for Rusmiddelforskning bruger det i denne betydning i en bog om det kommunale sundhedsvæsen (Pedersen, 2014). Også nogle gange refereret til som 'dobbeldiagnose light'
2. Den samtidige forekomst af psykiske problemer og rusmiddelproblemer men hvor et eller flere af problemer ikke formelt er blevet diagnosticeret – enten fordi det ikke er så alvorligt, at det opfylder de diagnostiske kriterier, eller fordi de berørte ikke har været i kontakt med behandlingssystemet og er blevet udredt og diagnosticeret.

Dobbeldiagnose light

Dobbeldiagnose hvor den psykiske sygdom falder i den lettere del af spektret over psykiske sygdomme. Svarende til den første betydning af dobbeltbelastede ovenfor.

Psykiske vanskeligheder og samtidigt misbrug

Denne betegnelse bruger den danske Socialstyrelse om området (<https://vidensportal.dk/voksne/psykiske-vanskeligheder-og-samtidigt-misbrug>).

Socialstyrelsen skriver: "Begrebet 'borgere med psykiske vanskeligheder og samtidig misbrug' beskriver målgruppens problemstillinger mere præcist end 'dobbeldiagnosticerede'. Mange har diskuteret, om dobbeltdiagnosebegrebet indfanger den problematik, der dækker over. Ifølge Helsedirektoratet i Norge er dobbeltdiagnose og komorbiditet upræcise begreber fordi de ikke siger noget om, hvilke sygdomme de dækker over (Helsedirektoratet, 2012). Desuden har målgruppen hyppigt også fysiske, sociale, juridiske og økonomiske problemer (Johansen, 2009), hvilket begrebet dobbeltdiagnose kan skygge for. Begrebet borgere med psykiske vanskeligheder og samtidig misbrug er mere præcist, og det rummer en bredere målgruppe end begrebet dobbeltdiagnosticerede, idet der med denne betegnelse ikke er krav om, at borgerne har fået en egentlig diagnose" (<https://vidensportal.dk/voksne/psykiske-vanskeligheder-og-samtidigt-misbrug/Definition>).

Psykisk lidelse og misbrug

I 'Retningslinjer for udarbejdelsen af koordinerende indsatsplaner' betegnes målgruppen som 'personer med psykisk lidelse og samtidigt misbrug' (Sundhedsstyrelsen, 2014). Ellers ser det ud til, at Sundhedsstyrelsen opererer med deskriptive karakteristika. Eksempelvis: 'Nationale kliniske retningslinjer for udredning og behandling af samtidig alkoholafhængighed og psykisk lidelse' (Sundhedsstyrelsen, 2016).

Sammenfaldende, samtidig

Andre danske ord, der kan bruges til at betegne, at de to problemområder er sammenfaldende eller tilstede samtidigt.

ROP-lidelser

Norsk betegnelse – står for Rus Og Psykisk lidelser (www.rop.no). Bruges i Norge, fordi dobbeltdiagnose er upræcist (kan dække over den samtidige forekomst af mange forskellige sygdomme) (Helsedirektoratet, 2012).

Samsjuklighet

Svensk betegnelse, der bruges i den svenske socialstyrelses dokumenter på området (Socialstyrelsen, 2019).

Trippeldiagnose

Bruges nogle gange til at betegne patienter, der ud over en dobbeltdiagnose også har en retspsykiatrisk foranstaltning. Den retspsykiatriske foranstaltning – i ICD-10 betegnet

Z04.61 Dom til behandling eller Z04.62 Dom til psykiatrisk anbringelse (WHO, 1994a: 220)
– er således den tredje diagnose (Retspsykiatrisk afdeling, 2011).

2. Brug af rusmidler og tilstødende begreber

I dette afsnit præsenteres en række forskellige begreber, der på forskellig vis beskriver brugen af rusmidler. For de fleste af dem gælder, at der er tale om begreber, der betoner brugen som et problem. De fleste af begreberne følges af et bud på en engelsk oversættelse. De sidste syv begreber i listen er forskellige betegnelser for mennesker, der bruger rusmidler.

Psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser forårsaget af alkohol eller andre psykoaktive stoffer

Overskrift på kapitlet F10-19 i ICD-10 (WHO, 1994a).

Kapitlet underopdeles i forhold til de enkelte rusmidler:

- F10 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af alkohol
- F11 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af opioider
- F12 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af cannabinoider
- F13 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af sedativa eller hypnotika
- F14 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af kokain
- F15 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af andre central stimulerende stoffer (inkl. koffein)
- F16 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af hallucinogener
- F17 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af tobak
- F18 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af flygtige opløsningsmidler
- F19 Psykiske lidelser eller forstyrrelser forårsaget af brug af multiple eller af andre psykoaktive stoffer

Opioider (F11) dækker stoffer og medicin som f.eks. opium, heroin, morfin, metadon, ketogan, fentanyl, oxycodon og tramadol.

Cannabinoider (F12) dækker rusmidler, der indeholder cannabis, f.eks. hash, skunk, pot, marihuana m.fl.

Sedativa og hypnotika (F13). Sedativa er beroligende medicin og hypnotika er sovemedicin. Benzodiazepiner (stesolid, diazepam, m.fl.) kategoriseres her.

Andre centralstimulerende stoffer (F15) dækker bl.a. amfetamin og methamfetamin.

Hallucinogener (F16) dækker over rusmidler som LSD og psilocybin-svampe.

Flygtige opløsningsmidler (F18) er f.eks. lim og lighter gas.

De enkelte rusmidler kan efterfølges af en række yderligere koder. Nogle af de mest brugte, når vi taler om dobbeltdiagnose, er koden 'skadeligt brug', der kodes x.1, og koden 'afhængighedssyndrom', der kodes x.2. Begge koder sættes efter de relevante rusmidler. Skadeligt brug af cannabis hedder f.eks. F12.1.

Nogle gange støder man på begrebet 'misbrugsdiagnoser'. Der er ikke konsensus om, hvad misbrugsdiagnoserne er. I nogle sammenhænge dækker det over alle diagnoserne i F10-19 kapitlet, i andre sammenhænge x.1 og x.2.

Mental and behavioural disorders due to psychoactive substance use

Overskrift på kapitlet F10-19 i ICD-10 på engelsk (WHO, n.d.).

De engelske betegnelser for de specifikke rusmidler:

- F10 Mental and behavioural disorders due to use of alcohol
- F11 Mental and behavioural disorders due to use of opioids
- F12 Mental and behavioural disorders due to use of cannabinoids
- F13 Mental and behavioural disorders due to use of sedative hypnotics
- F14 Mental and behavioural disorders due to use of cocaine
- F15 Mental and behavioural disorders due to use of other stimulants, including caffeine
- F16 Mental and behavioural disorders due to use of hallucinogens
- F17 Mental and behavioural disorders due to use of tobacco
- F18 Mental and behavioural disorders due to use of volatile solvents
- F19 Mental and behavioural disorders due to multiple drug use and use of other psychoactive substances

Misbrugsdiagnoser

Dækker typisk over diagnoserne i F10-19 kapitlet, oftest x.1 og x.2. Opfattes af nogen som upræcis, da der ikke er nogle af diagnoserne, der bruger ordet misbrug.

Misbrug

Misbrug er en samlebetegnelse, der både dækker over de diagnostiske kategorier (afhængighedssyndrom og skadeligt brug) og et problemskabende brug af rusmidler, der ikke er diagnosticeret. Mads Uffe Pedersen beskriver i sin bog 'Udvikling af misbrug og afhængighed af rusmidler' misbrug som en brug af rusmidler, der afstedkommer forskellige former for sociale problemer (Pedersen, 2005).

Bliver nogle gange brugt med et præ-fix: Rusmiddelmisbrug, stofmisbrug, alkoholisbrug.

Stofmisbrug og alkoholisbrug er i Danmark også juridiske termer, da de bruges i henholdsvis Serviceloven (§ 101 om stofmisbrug) og Sundhedsloven (§141 om alkoholisbrug).

Bliver i dag i visse sammenhænge opfattet som stigmatiserende og f.eks. en del af de kommunale behandlingsindsatser bruger nu betegnelsen rusmiddelbehandling i stedet for misbrugsbehandling. Peter Ege – den tidligere socialoverlæge i København – har foreslået betegnelsen 'problembrug af rusmidler' i stedet (Ege, 2018). Selv om denne betegnelse er mindre stigmatiserende er den dog fortsat relativ upræcis.

Substance abuse, Substance misuse

Skadeligt brug

Skadeligt brug er en af de diagnostiske kategorier i ICD-10. Det kodes ved at sætte et .1 efter det/de relevante rusmidler.

Skadeligt brug er et mønster af brug af psykoaktive stoffer, som medfører, at helbredet skades. Skaden kan være fysisk (fx hepatitis efter injektionsbrug) eller psykisk (fx episoder af depression efter svært drikkeri).

Harmful use

Den engelske betegnelse (WHO, n.d.).

A pattern of psychoactive substance use that is causing damage to health. The damage may be physical (as in cases of hepatitis from the self-administration of injected drugs) or mental (e.g. episodes of depressive disorder secondary to heavy consumption of alcohol).

Afhængighedssyndrom

Afhængighedssyndrom er en af de diagnostiske kategorier i ICD-10 (WHO, 1994a). Det kodes ved at sætte et .2 efter det/de relevante rusmidler. For eksempel kodes afhængighedssyndrom af alkohol som F10.2.

En person lider af et afhængighedssyndrom, når 3 eller flere af følgende kriterier har været til stede samtidig i mindst 1 måned eller gentagende gange inden for et år:

- Trang (craving)
- Svækket evne til at styre indtagelse, standse eller nedsætte brugen
- Abstinenssymptomer eller indtagelse for at ophæve eller undgå disse
- Toleranceudvikling (må have mere af stoffet for at opnå samme virkning som før)
- Dominerende rolle med hensyn til prioritering og tidsforbrug
- Vedblivende brug trods erkendt skadevirkning

Dependence syndrome

Den engelske betegnelse (WHO, n.d.).

A definite diagnosis of dependence should usually be made only if three or more of the following have been present together at some time during the previous year:

- A strong desire or sense of compulsion to take the substance;
- Difficulties in controlling substance-taking behaviour in terms of its onset, termination, or levels of use;
- A physiological withdrawal state
- Evidence of tolerance, such that increased doses of the psychoactive substances are required in order to achieve effects originally produced by lower doses
- Progressive neglect of alternative pleasures or interests because of psychoactive substance use
- Persisting with substance use despite clear evidence of overtly harmful consequences

Afhængighed

På dansk dækker ordet afhængighed både det engelske ord Dependence og det engelske ord Addiction (Fraser, More, & Keane, 2014).

Dependence er den fysiske afhængighed (eller tilvænning) der kan opstå ved brug af nogle rusmidler (f.eks. alkohol og opioider) og som betyder, at man skal have stadig mere af stoffet for at opnå samme effekt og undgå abstinenssymptomer. Nogle gange understreges den fysiske dimension ved at sætte fysisk foran: Fysisk afhængighed/physical dependence. Man kan godt være 'dependent' uden at være 'addicted', hvis man f.eks. i forbindelse med en fysisk sygdom har fået så meget smertestillende medicin, at man har udviklet en afhængighed, men hvor man efter sygdommen er behandlet kan trappe ud af sin fysiske afhængighed igen uden større problemer.

Addiction er et bredere begreb og inkluderer også den sociale og psykologiske oplevelse af at have brug for at tage et rusmiddel. Addiction bruges også ved afhængighedslignende adfærd, der ikke involverer brug af rusmidler (f.eks. spilafhængighed).

Addiction, Dependence, Physical dependence

Akut intoksikation, Forgiftning

Forgiftning er en af de diagnostiske kategorier i ICD-10 (WHO, 1994a). Det kodes ved at sætte et .0 efter det/de relevante rusmidler.

I ICD-10 defineres akut intoksikation på følgende måde: En tilstand efter indtagelse af et psykoaktivt stof, som medfører forstyrrelser af bevidsthedsniveau, kognitive funktioner, perception, affekt, adfærd eller andre psykofysiologiske funktioner og reaktioner. Forstyrrelserne er direkte forbundet med de akutte farmakologiske virkninger af stoffet og fortager sig med tiden fuldstændig, undtagen i tilfælde af vævsskade eller andre komplikationer, såsom traumer, opkast i luftvejene, delirium, coma og kramper.

Intoksikation betyder ikke nødvendigvis betyde, at man har et problem med rusmidler. Det kan bare betyde, at man i en konkret kontakt med sundhedsvæsenet har været påvirket af f.eks. alkohol.

Acute intoxication

A transient condition following the administration of alcohol or other psychoactive substance, resulting in disturbances in level of consciousness, cognition, perception, affect or behaviour, or other psychophysiological functions and responses.

Substance Use Disorder, SUD

Betegnelsen for området i DSM-5 (APA, 2013). Det samlede kapitel hedder: Substance-Related and Addictive Disorders og omfatter ud over rusmidler (SUD) også spilafhængighed.

En af begrundelserne for at indføre denne samlebetegnelse var, at subdiagnoser som afhængighed og skadeligt brug kan være vanskelige at adskille i praksis.

På engelsk beskrives SUD således: Referring to recurrent use of alcohol or other drugs that causes clinically and functionally significant impairment, such as health problems, disability, and failure to meet major responsibilities at work, school, or home. Depending on the level of severity, this disorder is classified as mild, moderate, or severe (APA, 2013).

Substance Use Disorder erstattes nogle gange af det konkrete rusmiddel – f.eks. Opioid Use Disorder. Nok mest brugt er Alcohol Use Disorder, AUD.

I nyere litteratur baseret på dansk datamateriale (der jo er registreret efter ICD-10s koder) bruges nogle gange betegnelsen Substance Use Disorder som samlebetegnelse for alle diagnoserne i F10-19-kapitlet (typisk undtager F17 tobak) (se f.eks. Toftdahl, Nordentoft, & Hjorthøj, 2016).

Stofproblemer, Problembrug af rusmidler, Problematisk brug, Overforbrug

Nyere betegnelser. Stofproblemer og problembrug af rusmidler er foreslået af Peter Ege (2018), problematisk brug og overforbrug af Mads Uffe Pedersen (2005). Bliver i nogle sammenhænge opfattet som mindre stigmatiserende end misbrug.

Drug problems, Problem use, Problematic drug use

Forbrug, Eksperimenterende brug, Rekreativt brug

Betegnelser der fokuserer på brug af rusmidler og forskellige grunde til at gøre dette – eksperimenterende eller med rekreativt formål – fremfor evt. negative effekter ved dette (Pedersen, 2005).

Use, Experimental Use, Recreational use

Narkomani

Gammel betegnelse for misbrug af illegale stoffer. Bruges bl.a. i nogle af de første danske policydokumenter på området fra 1960'erne og 1970'erne. Nogle gange i formen 'ungdomsnarkomani', hvor der så tydeligt peges på, at der er tale om en praksis, der hører ungdommen til – se f.eks. 'Redegørelse for omfanget af en række akutte foranstaltninger mod ungdomsmanien', udgivet af Kontaktudvalget vedrørende Ungdomsnarkomanien (1969).

Narko-begrebet findes stadig i offentlige dokumenter – f.eks. Krigen mod Narko II (Regeringen, 2010) og 'Narkotikasituationen i Danmark' (<https://www.sst.dk/da/viden/stoffer/overvaagning-af-narkotikasituationen>).

Morfinisme

Gammel betegnelse for afhængighed af morfin (Kragh, 2015).

Morphinism

Alkoholisme

Betegnelsen for alkoholafhængighed. Opfattes i dag ofte som stigmatiserende.

Alcoholism

Brugere, Stofbrugere

Bud på neutral/ikke stigmatiserende betegnelse for folk, der bruger rusmidler. Kan kritiseres for ikke at kunne skelne mellem folk med brug/rekreativt brug/eksperimenterende brug og folk med problebrug/misbrug.

Users, drug users

Stofmisbrugere, Misbrugere, Stofafhængige

Betegnelsen brugt i en del år frem til ca. midten af 00'erne, hvor begrebet brugere tog over (i hvert fald i kommunal rusmiddelbehandling). Betegner person, der har et problem med stoffer/rusmidler generelt.

Betegnelserne opfattes i dag i nogle sammenhænge som problematisk og stigmatiserende – som et udtryk for, at man mener, at den pågældende person kun er sit problem.

Drug addict, Addict

Narkoman

Narkoman betegner den person, der bruger narko/lider af narkomani. Betegnelsen narkoman opfattes i dag som stigmatiserende.

Betegnelsen bruges dog stadig i selvhjælpsprogrammet NA – Narcotics Anonymous/Anonyme Narkomaner (www.nadanmark.dk/).

Addict (Narcotics)

Narcotics bruges i selvhjælpsprogrammet NA – Narcotics Anonymous. Men ellers er addict/drug addict den mest brugte oversættelse.

Eufomaner

Betegnelsen brugt om bl.a. amfetaminbrugere i 1950'erne.

Jakob Holten Winsløw refererer i sin bog Narreskibet til: 'Nyhavns Eufomanerne' (Winsløw, 1984).

Hvor betegnelsen 'narkomaner' har fokus på stoffet/narkoen har betegnelsen 'eufomaner' fokus på den nydelsesfulde effekt – euforien.

Morfinister

Mennesker der er afhængige af morfin. Ældre betegnelse. Morfinisme var det mest udbredte stofmisbrug i slutningen af 1800-tallet og starten af 1900-tallet. Morfinister var typisk mennesker, der enten selv arbejdede i sundhedsvæsenet eller havde kontakt til mennesker, der arbejdede i sundhedsvæsenet (Kragh, 2015).

Morphinists

Alkoholikere

Gammel, meget udbredt og i nogle sammenhænge stadig brugt betegnelse for mennesker, der er afhængige af alkohol.

Betegnelsen opfattes i dag i nogle sammenhænge som problematisk og stigmatiserende – som et udtryk for, at man mener, at den pågældende person kun er sit problem.

Betegnelsen bruges også i selvhjælpsprogrammet AA – Anonyme Alkoholikere (<https://dkaa.dk/>).

Alcoholics

Alkoholafhængige

Faglig betegnelse for mennesker, der har et alkoholafhængighedssyndrom. Ellers det samme som alkoholiker. Kan opfattes som stigmatiserende – som et udtryk for, at man mener, at den pågældende person kun er sit problem.

Alcohol dependent

3. Psykiske lidelser og tilstødende begreber

I dette afsnit præsenteres en række forskellige begreber, der på forskellig vis beskriver psykisk lidelse. De fleste af begreberne følges af et bud på en engelsk oversættelse. De sidste 7 begreber i listen er forskellige betegnelser for mennesker, der er berørt af psykiske lidelser.

Psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser

Betegnelsen på ICD-10s F-kapitel (WHO, 1994a). Kapitlet er opdelt i forskellige diagnosegrupper, der er nummererede:

- F00-09 Organiske (inkl. symptomatiske) psykiske lidelser
- F10-19 Psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser forårsaget af brug af alkohol eller andre psykoaktive stoffer
- F20-29 Skizofreni, skizotypisk sindslidelse, paranoide psykoser, akutte og forbigående psykoser samt skizoaffektive psykoser
- F30-39 Affektive sindslidelser
- F40-49 Nervøse og stress-relaterede tilstande samt tilstande med nervøst betingede legemlige symptomer
- F50-59 Adfærd ændringer forbundne med fysiologiske forstyrrelser og fysiske faktorer
- F60-69 Forstyrrelser og forandringer af personlighedsstruktur og adfærd
- F70-79 Mental retardering (åndsvaghed)
- F80-89 Psykiske udviklingsforstyrrelser
- F90-99 Adfærd- og følelsesmæssige forstyrrelser opstået i barndom eller adolescens

Mental and Behavioural Disorders

Den engelske betegnelse (WHO, n.d.).

- F00-F09 Organic, including symptomatic, mental disorders
- F10-F19 Mental and behavioural disorders due to psychoactive substance use
- F20-F29 Schizophrenia, schizotypal and delusional disorders
- F30-F39 Mood [affective] disorders
- F40-F48 Neurotic, stress-related and somatoform disorders
- F50-F59 Behavioural syndromes associated with physiological disturbances and physical factors
- F60-F69 Disorders of adult personality and behavior
- F70-F79 Mental retardation
- F80-F89 Disorders of psychological development
- F90-F98 Behavioural and emotional disorders with onset usually occurring in childhood and adolescence

Psykisk lidelse

I nogle sammenhænge opfattes lidelse som et mere vagt eller subjektivt begreb end sygdom.

I antropologien bruges lidelse til at betegne den subjektive oplevelse – som ikke altid kan identificeres objektivt af klinikere (illness) (Kleinman, 1980).

Mental illness

Psykisk sygdom

At man har en psykisk sygdom, der er diagnosticeret efter kriterierne i ICD-10.

I antropologien bruges sygdom til at betegne den objektive sygdomme, som klinisk personale kan identificere (disease), men som ikke altid svarer til patientens lidelse/illness-opfattelse (Kleinman, 1980).

Mental disorder, Mental disease

Sindslidelse, sindssygdom

Svarer til alvorlig psykisk sygdom. Lidt ældre betegnelse.

Psyciatria minor

”Betegnelsen psyciatria minor dækker over sygdomme som ikke er psykotiske eller sindssygelige” (Poulsen, 2010: 27). dvs. de psykiske sygdomme, som ikke er så alvorlige, at de skal behandles i behandlingspsykiatrien men i stedet hører til hos den praktiserende læge.

Inden for psyciatria minor hører typisk disse sygdomme (Ibid.):

- Let til moderat depression
- Angst
- Personlighedsforstyrrelse
- Stress (er ikke en diagnose i ICD-10)
- OCD
- ADHD
- Spiseforstyrrelse

Benjaminsen et al. kategoriserer dog borderline personlighedsforstyrrelse som 'svær psykisk sygdom' (Benjaminsen, Birkelund, Enemark, & Andrade, 2018).

Common mental disorders/problems

Ofte benyttet om sygdomme som er hyppige i befolkningen og derfor udgør mange patienter i antal. Det er primært sygdomme som depression, angst og stresstilstande. Betegnelsen bruges blandt andet i NICE i en guideline fra 2011: Common mental health problems: identification and pathways to care og i WHO publikationen: Depression and Other Common Mental Disorders: Global Health Estimates fra 2017.

Psychiatria major

De psykotiske lidelser. De sygdomme, som typisk hører hjemme i den regionale behandlingspsykiatri. Omtales/opfattes også af nogen som 'psykiatriens kerneopgave'. Svær psykisk sygdom. Omtales også nogle gange som 'De egentlige sindssygdomme'.

Indenfor psychiatria major hører:

- Skizofreni
- Bipolar lidelse
- Svær depression
- Andre psykotiske sygdomme

Severe mental illness

Ofte benyttet betegnelse i den engelsksprogede litteratur. Forkortes ofte SMI.

Psykiske vanskeligheder

Betegnelsen bl.a. brugt af Socialstyrelsen på deres hjemmeside: (<https://vidensportalen.dk/voksne/psykiske-vanskeligheder-og-samtidigt-misbrug>). Socialstyrelsen skriver, at der er tale om en bredere gruppe, da der ikke er krav om, at der er stillet en diagnose.

Mental difficulties

Psykisk sundhed, psykisk sundhedsarbejde

I den norske og engelske litteratur bruges i dag ofte betegnelserne 'psykisk helse/psykisk helsearbejde' og 'mental health/mental health care', som på dansk oversættes til det lidt mere klodsede 'psykisk sundhed/psykisk sundhedsarbejde'. Disse begreber henviser til en ... "humanistisk og social(psykologisk) re-orientering i arbejdet med mennesker med psykiske problemer... Hvor psykiatrien ofte har fokus på medicinsk behandling og sygdomsfore-

byggelse inkluderer begrebet psykiske sundhedsarbejde også fænomener som sundhedsfremme, brugerperspektiver og fokus på ressourcer, resiliens, recovery og aktiv deltagelse fra brugere og pårørende” (Oute & Johansen, 2021: 7).

Mental health, mental health care

Skizofrene, Manikere, Depressive, Anorektikere...

Tidligere brugte man selve sygdommen til at betegne mennesker, som led af disse sygdomme. Det opfattes i dag problematisk og stigmatiserende – som et udtryk for, at man mener, at den pågældende person kun er sin sygdom.

Nogle gange betegnes psykisk sygdom som en 'er'-sygdom i modsætning til en 'har'-sygdom, fordi den menes at påvirke hvem man er som person. Når man bruger selve sygdommen til at betegne mennesker, der lider af disse sygdomme, så opfatter man psykisk sygdom som en 'er'-sygdom.

Schizophrenics, Manics, Depressive, Anorectics...

Psykiatriske patienter, Patienter med psykisk sygdom

Betegnelse for mennesker, der har en psykiatrisk diagnose.

Nogle opfatter betegnelsen som problematisk på samme måde som ovenfor nævnte sygdomsbetegnelser. Altså at man fokuserer på det syge og ikke på hele personen.

Psychiatric patients, Mental patients, Patients with psychiatric disorders/disease, Patients with mental disorders/diseases

Mennesker/personer med psykisk sygdom

Forsøg på at tydeliggøre sprogligt, at der er tale om mennesker, der har en sygdom. I modsætning til betegnelserne ovenfor, hvor man sprogligt er sin sygdom. Man holder dog fortsat fast i sygdomsbegrebet. Der vil typisk være tale om mennesker, der har en psykiatrisk diagnose.

People/persons with mental/psychiatric disorders/diseases

Mennesker/personer med psykisk lidelse

Forsøg på at tydeliggøre sprogligt, at der er tale om mennesker, der har en sygdom. I modsætning til betegnelserne ovenfor, hvor man sprogligt er sin sygdom. Man holder dog fortsat fast i, at der er tale om en lidelse.

Som beskrevet ovenfor kan lidelse i nogle sammenhænge/for nogen opfattes som mere 'blødt' og knap så sygdomsfokuseret begreb.

People/persons with mental illness

Sindslidende, sindssyg

Betegnelsen for mennesker, der lider af en alvorlig psykisk sygdom. Ældre betegnelse.

Mennesker/personer med psykiske vanskeligheder/problemer

Begreb der beskriver mennesker med vanskeligheder inden for det psykiske/psykiatriske område, men som ikke har en diagnose.

People/persons with mental difficulties

Mennesker/personer med psykosociale vanskeligheder/problemer

Betegnelsen beskriver mennesker, der har vanskeligheder af psykisk og social karakter.

Betegnelsen foretrækkes nogle gange, når man gerne vil understrege, at psykiske vanskeligheder eller lidelser ikke kun har rødder hos det enkelte individ, men også knytter sig til sociale forhold – f.eks. til sociale relationer eller levevilkår.

Synes at være et foretrukne begreb i dele af brugerbevægelsen og i kritisk forskning.

People/persons with psycho-social difficulties

Psykisk sårbare mennesker/personer

Igen et begreb, der opererer med et bredere felt end mennesker, der lider af en egentlig sygdom. Fokus er her på mennesker, der under nogle omstændigheder vil være i risiko for at udvikle psykiske vanskeligheder/problemer eller egentlig lidelse.

Mentally vulnerable persons

Referencer

A. P. A. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Arlington: American Psychiatric Association.

Benjaminsen, L., Birkelund, J. F., Enemark, M. H., & Andrade, S. B. (2018). *Socialt udsatte borgeres brug af velfærdssystemet. Samfundsøkonomiske aspekter*. København: VIVE.

Ege, P. (2018). *Stofproblemer - og hvordan man løser dem*. København: Hans Reitzels Forlag.

Public Health England. (2017). *Better care for people with co-occurring mental health and alcohol/drug use conditions. A guide for commissioners and service providers*. London: Public Health England.

Fraser, S., More, D., & Keane, H. (2014). *Habits. Remaking Addiction*. Hampshire: Palgrave MacMillan.

Queensland Health. (2010). *Dual diagnosis – clinical guidelines. Co-occurring mental health and alcohol and other drug problems*. Brisbane: Queensland Health.

Helsedirektoratet. (2012). *Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse–ROP-lidelser*. Oslo: Helsedirektoratet.

Jacobs, W. S., Cahill, K. S., & Gold, M. S. (2005). Historical and Conceptual Issues. In R. Stohler & W. Rössler (Eds.), *Dual Diagnosis. The Evolving Conceptual Framework*. Basel: Karger.

Jessen-Petersen, B. (1994). *Psykotiske patienter med misbrugsproblemer (dual-diagnosis patients)*. København: FADL.

Johansen, K. S. (2009). *Dobbelt diagnose - Dobbelt behandling*. Glostrup: KABS VIDEN.

Kleinman, A. (1980). *Patients and healers in the context of culture*. Berkeley: University of California Press.

Kragh, J. V. (2015). Fra morfinisme til dobbeltdiagnoser. *Bibliotek for læger*, 207, 312-332.

NICE. (2016). *Coexisting severe mental illness and substance misuse: community health and social care services*. Retrieved from <https://www.nice.org.uk/guidance/ng58/resources/coexisting-severe-mental-illness-and-substance-misuse-community-health-and-social-care-services-1837520014021>.

NICE. (2011) Common mental health problems: identification and pathways to care. Retrieved from: <https://www.nice.org.uk/guidance/CG123>.

- Oute, J., & Johansen, K. S. (2021). Psykisk Sundhedsarbejde og Politik. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund* (34), 7-21.
- Pedersen, M. U. (2005). *Udvikling af misbrug og afhængighed af rusmidler*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Pedersen, M. U. (2014). Samarbejdet om de dobbelt belastede borgere. Misbrugsbehandlingen og socialpsykiatrien i kommunerne. In *Det Kommunale Sundhedsvæsen*. København: Hans Reitzel.
- Poulsen, H. D. (2010). *Basisbog i psykiatri*. København: Munksgaard Danmark.
- Regeringen. (2010). *Krigen mod narko II. Handlingsplan mod narkotikamisbrug*. København: Indenrigs- og sundhedsministeriet.
- Retspsykiatrisk Afdeling. (2011). *Trippelprojekt; Kvalificering af plejen og behandlingen af patienter med psykiatrisk sygdom, misbrug og retslig foranstaltning ("trippel"-diagnose-patienter)*. Glostrup: Psykiatrisk Center Glostrup, Region Hovedstadens Psykiatri.
- SAMHSA. (2013). *Substance Abuse Treatment for Persons With Co-Occurring Disorders*. Rockville: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Socialstyrelsen. (2019). *Nationella Riktlinjer för Vård och Stöd vid Missbruk och Beroende*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen. (2014). *Retningslinjer for udarbejdelse af koordinerende indsatsplaner*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen. (2016). *National Klinisk Retningslinje for Udredning og Behandling af Samtidig Alkoholafhængighed og Psykisk Lidelse*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Toftdahl, N. G., Nordentoft, M., & Hjorthoj, C. (2016). Prevalence of substance use disorders in psychiatric patients: a nationwide Danish population-based study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 51(1), 129-140. doi:10.1007/s00127-015-1104-4
- Torrens, M., Mestre-Pintó, J.-A., & Domingo-Salvany, A. (2015). *Comorbidity of substance use and mental disorders in Europe (Vol. 19)*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Kontaktudvalget vedrørende Ungdomsnarkomanien. (1969). *Redegørelse for omfanget af en række akutte foranstaltninger mod ungdomsnarkomanien*. København: Kontaktudvalget vedrørende Ungdomsnarkomanien.
- WHO. (2017) Depression and Other Common Mental Disorders: Global Health Estimates. Geneva: World Health Organization.
- WHO. (1994a). *ICD-10 Psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser. Klassifikation og diagnostiske kriterier*. København: Munksgaard Danmark.
- WHO. (1994b). *Lexicon of alcohol and drug terms*. Geneva: World Health Organization.

WHO. (n.d.). *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Clinical descriptions and diagnostic guidelines* <https://www.who.int/classifications/icd/en/blue-book.pdf?ua=1>.

Winsløw, J. H. (1984). *Narreskibet - en rejse i stofmisbrugerens selskab fra centrum til periferi af det danske samfund*. Holte: SocPol.

Psykiatri

**Region Hovedstadens
Psykiatri**

Boserupvej 2
4000 Roskilde

Telefon: 38642492

Mail: shh-kfd.region-hovedstadens-psykiatri@regionh.dk